

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ Δ΄ ΤΑΞΗΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 7 ΙΟΥΝΙΟΥ 2019 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΤΕΣΣΕΡΙΣ (4)**

ΚΕΙΜΕΝΟ

[Επίκληση των αξιών της δημοκρατίας]

Χρειάζεται μια απάντηση στο βασικό ερώτημα που άκουσα να επαναλαμβάνεται συχνά, κυρίως από τους νέους οι οποίοι τόσο εύκολα αυταπατώνται κι εξίσου εύκολα απογοητεύονται: Αφού η δημοκρατία είναι κατά κύριο λόγο ένα σύνολο διαδικαστικών κανόνων, πώς μπορούμε να έχουμε την απαίτηση να βασιζόμαστε στους «ενεργούς πολίτες»; Για να έχουμε ενεργούς πολίτες, δεν χρειάζονται άραγε και ιδανικά; Και βέβαια χρειάζονται τα ιδανικά. Πώς όμως να μην πάρουμε υπόψη μας τις μεγάλες ιδεολογικές συγκρούσεις που δημιούργησαν αυτούς τους κανόνες; Θέλετε να δοκιμάσουμε να τις απარიθμήσουμε;

Πρώτο μεταξύ όλων συναντάμε μέσα από αιώνες αμείλικτων θρησκευτικών πολέμων το ιδανικό της ανοχής. Αν σήμερα απειλείται η ειρήνη στον κόσμο, η απειλή προέρχεται για άλλη μια φορά από τον φανατισμό, δηλαδή από την τυφλή πίστη στη δική μας αλήθεια και ότι αυτή μπορεί να επιβληθεί με τη βία. Δεν χρειάζονται παραδείγματα· τα έχουμε καθημερινά μπροστά στα μάτια μας.

Έπειτα έρχεται το ιδανικό της μη βίας. Ποτέ μου δεν ξεχνώ τη διδαχή του Καρλ Πόπερ*, σύμφωνα με την οποία αυτό που ουσιαστικά διακρίνει μια δημοκρατική εξουσία από μια μη δημοκρατική είναι πως μονάχα στην πρώτη οι πολίτες μπορούν να ξεφορτωθούν τους κυβερνώντες χωρίς αιματοχυσίες. Οι τυπικοί κανόνες της δημοκρατίας, που τόσο συχνά γίνονται αντικείμενο χλευασμού, εισήγαγαν για πρώτη φορά στην ιστορία τρόπους συμβίωσης που είχαν στόχο την επίλυση των κοινωνικών συγκρούσεων χωρίς τη χρήση βίας. Μόνον εκεί όπου οι κανόνες αυτοί γίνονται σεβαστοί, ο αντίπαλος δεν θεωρείται πλέον εχθρός που πρέπει να εξοντωθεί αλλά αυτός που μας αντιπολιτεύεται και άυριο μπορεί να πάρει τη θέση μας.

Τρίτο, το ιδανικό της σταδιακής ανανέωσης της κοινωνίας μέσα από την ελεύθερη αντιπαράθεση των ιδεών και την αλλαγή της νοοτροπίας και του τρόπου ζωής. Μόνο η δημοκρατία επιτρέπει τη διαμόρφωση και την εξάπλωση των ειρηνικών επαναστάσεων, όπως συνέβη τις τελευταίες δεκαετίες με την αλλαγή στις σχέσεις των δύο φύλων, που ίσως να είναι η μεγαλύτερη επανάσταση της εποχής μας.

Τέλος, το ιδανικό της αδελφότητας (η *fraternité* της Γαλλικής Επανάστασης). Η ιστορία του ανθρώπου είναι σε μεγάλο βαθμό ιστορία συγκρούσεων αδελφοκτόνων. Στο έργο του *Φιλοσοφία της Ιστορίας* ο Χέγκελ** χαρακτήρισε την Ιστορία ως «απέραντο σφαγείο». Μπορούμε να τον διαψεύσουμε; Σε καμία χώρα του κόσμου δεν υπάρχει περίπτωση να διαρκεί επί μακρόν η δημοκρατία δίχως να γίνει ήθος και συμπεριφορά.

-----
* Καρλ Πόπερ: Φιλόσοφος του 20^{ου} αι.

** Γ. Β. Φ. Χέγκελ: Φιλόσοφος του 19^{ου} αι.

Πώς όμως μπορεί να γίνει αυτό δίχως την αναγνώριση της αδελφότητας που ενώνει όλους τους ανθρώπους σε ένα κοινό πεπρωμένο; Η αναγνώριση αυτού του γεγονότος είναι τόσο περισσότερο αναγκαία σήμερα, που καθημερινά συνειδητοποιούμε αυτό το κοινό πεπρωμένο και θα έπρεπε να ενεργήσουμε με συνέπεια όσο υπάρχει ακόμα αυτή η μικρή φλόγα της λογικής που φωτίζει την πορεία μας.

Απόσπασμα από το βιβλίο του Norberto Bobbio, *Το μέλλον της δημοκρατίας*, μετάφραση Π. Ράμος. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1993, σελ. 49-51.

A1. Να γράψετε στο τετράδιό σας την περίληψη του κειμένου που σας δόθηκε (90-110 λέξεις).

Μονάδες 25

B1. Να επαληθεύσετε ή να διαψεύσετε, με βάση το κείμενο, τις παρακάτω προτάσεις, γράφοντας στο τετράδιό σας δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί σε κάθε πρόταση τη λέξη **Σωστό** ή **Λάθος**:

- α. Κυρίως οι νέοι αμφισβητούν τη δυνατότητα της δημοκρατίας να βασίζεται στους «ενεργούς πολίτες».
- β. Η αλλαγή στις σχέσεις των δύο φύλων δεν εντάσσεται στις ειρηνικές επαναστάσεις.
- γ. Η μακροβιότητα της δημοκρατίας προϋποθέτει ανάλογη στάση ζωής.
- δ. Ο φανατισμός και η βία βρίσκονται στον αντίποδα της ανοχής.
- ε. Στόχος των δημοκρατικών πολιτευμάτων δεν είναι η ειρηνική επίλυση των κοινωνικών συγκρούσεων.

Μονάδες 10

B2. α. Να εντοπίσετε στο κείμενο δύο περιπτώσεις επίκλησης στην αυθεντία (μονάδες 2).

β. Για ποιον λόγο χρησιμοποιεί ο συγγραφέας την επίκληση σε κάθε μία περίπτωση; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο (μονάδες 4).

Μονάδες 6

B3. α. Να ξαναγράψετε κάθε μία από τις παρακάτω προτάσεις της τρίτης παραγράφου, αντικαθιστώντας την υπογραμμισμένη λέξη με μία άλλη, σημασιολογικά ισοδύναμη:

1. «... δεν ξεχνώ τη διδαχή του Καρλ Πόπερ ...».
2. «... γίνονται αντικείμενα χλευασμού ...».
3. «... εισήγαγαν στην ιστορία τρόπους συμβίωσης ...».
4. «... αυτός που μας αντιπολιτεύεται ...».

Μονάδες 4

- β. Σε κάθε ένα από τα παρακάτω αποσπάσματα, να αναγνωρίσετε τη λειτουργία της γλώσσας στις υπογραμμισμένες φράσεις (μονάδες 2) και να αποδώσετε τη σημασία τους μονολεκτικά ή περιφραστικά (μονάδες 4):
1. «... ο Χέγκελ χαρακτήρισε την Ιστορία ως “απέραντο σφαγείο” ...» (5η παράγραφος).
  2. «... η μικρή φλόγα της λογικής που φωτίζει την πορεία μας.» (6η παράγραφος).

Μονάδες 6
ΣΥΝΟΛΟ ΜΟΝΑΔΩΝ 10

- B4. α.** Στα υφολογικά χαρακτηριστικά του δοκιμίου συμπεριλαμβάνονται τα παρακάτω:

1. σύνθετη δομή προτάσεων που επιτυγχάνεται με τη χρήση υποτακτικού λόγου, και
2. κάποια προφορικότητα στο ύφος που δείχνει διάθεση του δοκιμιογράφου να επικοινωνήσει με τον αναγνώστη.

Για κάθε ένα από τα παραπάνω χαρακτηριστικά να εντοπίσετε στο κείμενο δύο (2) παραδείγματα και να τα μεταφέρετε στο τετράδιό σας.

Μονάδες 4

- β. Να εξηγήσετε τη χρήση του σημείου στίξης της παρένθεσης που βρίσκεται στην 5η παράγραφο:

«... (η *fraternité* της Γαλλικής επανάστασης) ...».

Μονάδες 2

- γ. Στην παρακάτω φράση να αναγνωρίσετε το είδος της σύνταξης (ενεργητική – παθητική) (μονάδα 1) και να το μετατρέψετε στο άλλο είδος (μονάδες 2):

«... Μόνο η δημοκρατία επιτρέπει τη διαμόρφωση και την εξάπλωση ειρηνικών επαναστάσεων ...».

Μονάδες 3
ΣΥΝΟΛΟ ΜΟΝΑΔΩΝ 9

- Γ1.** «Για να διατηρούν τις βασικές τους αρχές, οι σύγχρονες δημοκρατίες βασίζονται στη δράση των ενεργών πολιτών» είναι το θέμα αφιερώματος στην ηλεκτρονική εφημερίδα του σχολείου σου.

Σε ένα άρθρο 500-600 λέξεων να παρουσιάσεις τεκμηριωμένα τις θέσεις σου για το θέμα, εστιάζοντας:

- α. στις ενέργειες με τις οποίες ο πολίτης κάνει πράξη τη δημοκρατία στην καθημερινότητά του, και
- β. στις δράσεις με τις οποίες το σχολείο μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση ενεργών πολιτών με δημοκρατικό ήθος.

Προσοχή: στο άρθρο να μην αναγράψετε το ονοματεπώνυμό σας.

Μονάδες 40

ΟΔΗΓΙΕΣ (για τους εξεταζομένους)

1. Στο εξώφυλλο να γράψετε το εξεταζόμενο μάθημα. Στο εσώφυλλο πάνω-πάνω να συμπληρώσετε τα ατομικά σας στοιχεία. Στην αρχή των απαντήσεών σας να γράψετε πάνω-πάνω την ημερομηνία και το εξεταζόμενο μάθημα. **Να μην αντιγράψετε** τα θέματα στο τετράδιο και **να μη γράψετε** πουθενά στις απαντήσεις σας το όνομά σας.
2. Να γράψετε το ονοματεπώνυμό σας στο πάνω μέρος των φωτοαντιγράφων, αμέσως μόλις σας παραδοθούν. **Τυχόν σημειώσεις σας πάνω στα θέματα δεν θα βαθμολογηθούν σε καμία περίπτωση.** Κατά την αποχώρησή σας, να παραδώσετε μαζί με το τετράδιο και τα φωτοαντίγραφα.
3. Να απαντήσετε **στο τετράδιό σας** σε όλα τα θέματα **μόνο** με μπλε ή **μόνο** με μαύρο στυλό με μελάνι που δεν σβήνει.
4. Κάθε απάντηση τεκμηριωμένη είναι αποδεκτή.
5. Διάρκεια εξέτασης: τρεις (3) ώρες μετά τη διανομή των φωτοαντιγράφων.
6. Χρόνος δυνατής αποχώρησης: 10.00 π.μ.

**ΣΑΣ ΕΥΧΟΜΑΣΤΕ ΚΑΛΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ
ΤΕΛΟΣ ΜΗΝΥΜΑΤΟΣ**

Απαντήσεις

A1. Ο συγγραφέας παρουσιάζει τις αρχές της δημοκρατίας. Αρχικά, καταγράφοντας τον προβληματισμό των νέων αναφορικά με το ενδεχόμενο δραστήριων πολιτών χωρίς την ύπαρξη ιδεωδών στο πλαίσιο της δημοκρατίας, θεωρεί αναγκαία την τήρηση των τελευταίων. Προτάσσει το ιδανικό της ανεκτικότητας, τη θέση της οποίας παρατηρεί ότι σήμερα έχει πάρει ο φανατισμός. Στη συνέχεια αναφέρει την άρνηση επιβολής δύναμης ως μεθόδου εκτόνωσης των κοινωνικών εντάσεων καθώς και την ελευθερία σκέψης και έκφρασης που αναζωογονεί την κοινωνική ζωή. Ως τελευταίο ιδανικό θέτει τη συναδέλφωση των ανθρώπων, η απουσία της οποίας προκάλεσε πλήθος πολέμων στην παγκόσμια Ιστορία. Καταλήγοντας, επισημαίνει την ανάγκη ο άνθρωπος να σκεφτεί λογικά ώστε να συνυπάρχει με τους άλλους.

B1. α. ΣΩΣΤΟ β. ΛΑΘΟΣ γ. ΣΩΣΤΟ δ. ΣΩΣΤΟ ε. ΛΑΘΟΣ

B2. α. Δύο περιπτώσεις επίκλησης στην αυθεντία:

1η περίπτωση: Επίκληση στην αυθεντία του Καρλ Πόπερ (3η παράγραφος) «Ποτέ μου δεν ξεχνώ τη διδαχή του Καρλ Πόπερ, σύμφωνα με την οποία αυτό που ουσιαστικά διακρίνει μια δημοκρατική εξουσία από μια μη δημοκρατική είναι πως μονάχα στην πρώτη οι πολίτες μπορούν να ξεφορτωθούν τους κυβερνώντες χωρίς αιματοχυσίες».

2η περίπτωση: Επίκληση στην αυθεντία του Χέγκελ (5η παράγραφος) “Στο έργο του Φιλοσοφία της Ιστορίας ο Χέγκελ χαρακτήρισε την Ιστορία ως «απέραντο σφαγείο».”

B2. β. Στην 1η περίπτωση ο συγγραφέας επιδιώκει να αναδείξει το ήθος του και να ενισχύσει το κύρος του, συμμεριζόμενος τις απόψεις ενός προσώπου που το θεωρεί καθοδηγητή του, σύμβουλό του, πρόσωπο το οποίο λειτουργεί ως αυθεντία. Στη 2η περίπτωση προβάλλει την αξιοπιστία των δικών του απόψεων αποδεικνύοντας ότι είναι γνώστης του θέματος και κατέχει τη σχετική βιβλιογραφία. Γι’ αυτό τον λόγο αναφέρει και τον τίτλο του βιβλίου του Χέγκελ (Φιλοσοφία της Ιστορίας)

B3.

ΣΥΝΩΝΥΜΑ

α) διδαχή: διδασκαλία, συμβουλή, κήρυγμα, θέση, άποψη, θεωρία χλευασμού: διακωμώδησης, κοροϊδίας, διασυρμού, λοιδορίας συμβίωσης: συνύπαρξης, συμπόρευσης αντιπολιτεύεται: αντιπαλεύεται, αντιμάχεται, αντιστρατεύεται

β) Και στα δύο αποσπάσματα η λειτουργία της γλώσσας είναι ποιητική. Απόδοση της σημασίας των υπογραμμισμένων φράσεων: «απέραντο σφαγείο»: εκτεταμένος χώρος δολοφονιών, θανάτων, εξόντωσης ανθρώπων φωτίζει την πορεία μας: επιβοηθά, καθορίζει την εξέλιξη του ανθρώπου, των κοινωνιών

B4. α. Σημεία του κειμένου στα οποία επιβεβαιώνονται τα υφολογικά χαρακτηριστικά του δοκιμίου:

1. Σύνθετη δομή προτάσεων με χρήση υποτακτικού λόγου:

Επιλέγουμε σημεία του κειμένου όπου παρατηρείται χρήση της υποτακτικής σύνδεσης των προτάσεων, απλής και διαδοχικής.

-«Ποτέ μου δεν ξεχνώ τη διδαχή του Καρλ Πόπερ, σύμφωνα με την οποία αυτό που ουσιαστικά διακρίνει μια δημοκρατική εξουσία από μια μη δημοκρατική είναι πως μονάχα στην πρώτη οι πολίτες μπορούν να ξεφορτωθούν τους κυβερνώντες χωρίς αιματοχυσίες». [3η παράγραφος] - «Οι τυπικοί κανόνες της δημοκρατίας, που τόσο συχνά γίνονται αντικείμενο χλευασμού, εισήγαγαν για πρώτη φορά στην ιστορία τρόπους συμβίωσης που είχαν στόχο την επίλυση των κοινωνικών συγκρούσεων χωρίς τη χρήση βίας».

[3η παράγραφος] κ.ά. Η ερώτηση απαιτούσε δύο παραδείγματα μόνο.

2. Προφορικότητα στο ύφος που δείχνει τη διάθεση επικοινωνίας με τον αναγνώστη.

Μπορούμε να επιλέξουμε από τα παρακάτω στοιχεία προφορικότητας του λόγου:

• χρήση α' ενικού και πληθυντικού προσώπου στα ρήματα:

1η παράγραφος:

Θέλετε ...

• Χρήση ερωτήσεων:

1η παράγραφος: Αφού η δημοκρατία είναι κατά κύριο λόγο ένα σύνολο διαδικαστικών κανόνων, πώς μπορούμε να έχουμε την απαίτηση να βασιζόμαστε στους «ενεργούς πολίτες»; Για να έχουμε ενεργούς πολίτες, δεν χρειάζονται άραγε και ιδανικά; Και βέβαια χρειάζονται τα ιδανικά. Πώς όμως να μην πάρουμε υπόψη μας τις μεγάλες ιδεολογικές συγκρούσεις που δημιούργησαν αυτούς τους κανόνες; Θέλετε να δοκιμάσουμε να τις απαριθμήσουμε;

• Χρήση βραχυπερίοδου λόγου (χαρακτηριστική η 5η παράγραφος):

Τέλος, το ιδανικό της αδελφότητας (η fraternité της Γαλλικής Επανάστασης). Η ιστορία του ανθρώπου είναι σε μεγάλο βαθμό ιστορία συγκρούσεων αδελφοκτόνων. Στο έργο του Φιλοσοφία της Ιστορίας ο Χέγκελ χαρακτήρισε την Ιστορία ως «απέραντο σφαγείο». Μπορούμε να τον διαψεύσουμε; Σε καμία χώρα του κόσμου δεν υπάρχει περίπτωση να διαρκεί επί μακρόν η δημοκρατία δίχως να γίνει ήθος και συμπεριφορά.

• Χρήση ευθέος λόγου:

1η παράγραφος: Αφού η δημοκρατία είναι κατά κύριο λόγο ένα σύνολο διαδικαστικών κανόνων, πώς μπορούμε να έχουμε την απαίτηση να βασιζόμαστε στους «ενεργούς πολίτες»;

Η ερώτηση απαιτούσε δύο παραδείγματα μόνο.

B4. β. Η χρήση της παρένθεσης λειτουργεί ως επεξήγηση στην έννοια της αδελφότητας που προηγείται, παρέχοντας ως παράδειγμα τη χαρακτηριστική παρουσία της στη χαρακτηριστική περίπτωση της Γαλλικής Επανάστασης **B4. γ.** Η σύνταξη στο απόσπασμα είναι ενεργητική (διότι το ρήμα «επιτρέπει» δείχνει ότι κάποιος, στην περιπτώσή μας η δημοκρατία, ενεργεί).

Μετατροπή στην παθητική σύνταξη:

Η διαμόρφωση και η εξάπλωση ειρηνικών επαναστάσεων επιτρέπεται μόνο από τη δημοκρατία.

Γ1. Άρθρο

Τίτλος: Στη Χώρα ... της Δημοκρατίας

Πρόλογος Θέμα: Η δημοκρατία ως τρόπος ζωής

Θέση:

1. Υπάρχουν στην καθημερινότητά μας ενέργειες με τις οποίες ως πολίτες κάνουμε πράξη τη δημοκρατία

2. Το σχολείο μέσω των δράσεών του μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση ενεργών πολιτών με δημοκρατικό ήθος. Κύριο Μέρος Α' Ζητούμενο : Ενέργειες με τις οποίες ο πολίτης κάνει πράξη τη δημοκρατία στην καθημερινότητά του.

- Ενημερώνεται από διάφορες πηγές, διασταυρώνει και διαμορφώνει ολοκληρωμένη άποψη, σχολιάζει, ασκεί κριτική σε θέματα της κοινωνικής και πολιτικής επικαιρότητας
- Μετέχει σε συζητήσεις για θέματα οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας, τοποθετείται σε δημόσια ζητήματα (on line συζητήσεις, δημοψηφίσματα, δημοσκοπήσεις, δημόσιοι διάλογοι)
- Δείχνει σεβασμό σε άλλες απόψεις και τις αντιμετωπίζει ισότιμα, χωρίς να προσπαθεί να επιβάλλει τις θέσεις του
- Σέβεται γενικότερα τη διαφορετικότητα και λειτουργεί χωρίς προκαταλήψεις και στερεότυπες αντιλήψεις
- Αγωνίζεται ατομικά ή οργανωμένα για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διαμαρτύρεται έμπρακτα σε περίπτωση καταπάτησής τους (αναπτύσσει ακτιβιστική δράση, κινητοποιείται μέσω των κοινωνικών δικτύων)
- Τηρεί τους νόμους και αποδέχεται τις κυρώσεις που του επιβάλλονται σε περίπτωση παραβίασής τους
- Με κάθε του επιλογή προτάσσει το γενικό καλό και δεν δρα συμφεροντολογικά
- Μετέχει ενεργά στις εκλογές και επιλέγει συνειδητά βάσει προσωπικά διαμορφωμένης πολιτικής ιδεολογίας

Β' Ζητούμενο: Δράσεις με τις οποίες το σχολείο μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση ενεργών πολιτών με δημοκρατικό ήθος.

Το σχολείο μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση ενεργών πολιτών μέσω:

- Της ενθάρρυνσης, αξιοποίησης και ενίσχυσης του γνήσιου διαλόγου στην εκπαιδευτική διαδικασία και γενικότερα στη σχολική κοινότητα για θέματα κοινωνικού και πολιτικού προβληματισμού

- Της οργάνωσης και διεξαγωγής αγώνων επιχειρηματολογίας σε σχολικό και διασχολικό επίπεδο με σκοπό την καλλιέργεια της πνευματικής ανεκτικότητας και την αναγνώριση της αξίας της στη δημοκρατική πολιτεία.

- Της ενδυνάμωσης και εξυγίανσης του θεσμού των μαθητικών κοινοτήτων, ως χώρου συλλογικής έκφρασης και πεδίου ανάληψης πρωτοβουλιών, για την από κοινού επίλυση προβλημάτων στο σχολικό περιβάλλον
- Της δημιουργίας συλλόγων που θα στηρίζονται στην επικοινωνιακή συνεργασία γονέων, εκπαιδευτικών και μαθητών για θέματα της σχολικής κοινότητας
- Την προώθηση του μηνύματος για τη συμμετοχή των νέων στη Βουλή των Εφήβων με σκοπό την εξοικείωσή τους με τις δημοκρατικές διαδικασίες και τον ρόλο του πολιτικού ανθρώπου
- Της ανάπτυξης εθελοντικών δράσεων για την ανάδειξη του ανθρωπιστικού ιδεώδους - θεμέλιου λίθου της δημοκρατικής ζωής- για την επίλυση των συλλογικών προβλημάτων
- Της διοργάνωσης και υλοποίησης εκπαιδευτικών επισκέψεων σε χώρους ανάπτυξης και έκφρασης της πολιτικής σκέψης όπως η Βουλή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οι Δήμοι κ.ά.
- Της δημιουργίας μαθητικών εντύπων, ηλεκτρονικών και μη, για την ανταλλαγή ιδεών, για την επικοινωνία των μαθητών και την ελεύθερη έκφρασή τους
- Της διοργάνωσης εκδηλώσεων, στο πλαίσιο της σχολικής ζωής, με ομιλητές εν ενεργεία πολιτικούς, φιλοσόφους και ειδικούς επιστήμονες.

Επίλογος:

Από τα παραπάνω αντιλαμβανόμαστε ότι η δημοκρατία δε συνιστά μόνο πολίτευμα, αλλά κυρίως φιλοσοφία ζωής ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων με κοινωνική και πολιτική συνείδηση στη διαμόρφωση της οποίας σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ένα πρότυπο δημοκρατικό σχολείο.

(Υπογραφή αρθρογράφου)